

MARIO VARGAS LLOSA

ORGIA PERPETUĂ
FLAUBERT ȘI *DOAMNA BOVARY*

Traducere din spaniolă de
LUMINIȚA VOINA-RĂUȚ

 HUMANITAS
BUCUREȘTI

Prolog

Doamna Bovary va împlini în curând jumătate de veac și nu cred că exagerez spunând că romanul acesta mi-a schimbat viața. Grație lui, l-am descoperit pe Flaubert, care, din clipa aceea, a devenit unul dintre maeștrii și autorii mei preferați, ajutându-mă – într-un mod greu de definit – să descopăr ce fel de scriitor doream să fiu. Mai mult, ori de câte ori l-am recitit, de la început până la sfârșit sau fragmente din el, m-au încântat rigoarea construcției, stilul limpede și eficace, sugestiile infinite și ramificațiile ivite din intensa și tragică poveste a tărăncuței normande care tânjea să trăiască aventurile regăsite prin cărți, plătind însă atât de scump această dorință.

N-aș fi îndrăznit nicicând să scriu despre un roman care se bucură de o exegeză bogată dacă n-ar fi apărut noua sa traducere în limba spaniolă – excepțională – realizată de Consuelo Berges. Editura care a publicat traducerea, Alianza Editorial, mi-a solicitat o prefață și astfel s-a născut această carte. Trebuia să fie doar un text de câteva pagini, dar, odată demarat proiectul, m-am trezit umplând fișe și caiete întregi: mă înhămasem la o activitate care avea să-mi ia luni bune de muncă, oferindu-mi însă clipe intense de fericire.

Am scris cartea aceasta într-un apartament din cartierul Sarria, din Barcelona, într-o vreme când orașul era, într-un fel, capitala culturală a Spaniei: locul unde

scriitorii spanioli și latinoamericani reînnodaseră o legătură ce fusese întreruptă mai bine de patru decenii.

Nimeni nu m-a ajutat mai mult ca marele meu prieten, poetul și editorul Carlos Barral, pentru ca volumul de față să poată apărea; de aceea i-l dedic lui.

Mario Vargas Llosa
Sagra, iulie 2006

*Lui Carlos Barral,
penultimul franțuzit*

*Le seul moyen de supporter l'existence, c'est de s'étourdir dans la littérature comme dans une orgie perpétuelle.*¹

(Scrisoare către Mlle Leroyer de Chantepie,
4 septembrie 1858)

1. „Unicul mod de a suporta existența este să te pierzi în literatură ca într-o orgie perpetuă.” (N. tr.)

Există, pe de o parte, impresia lăsată de Emma Bovary cititorului care se apropie de ea pentru prima (a doua sau a zecea) oară: simpatia, indiferența, dezgustul. Pe de altă parte, există ceea ce constituie romanul în sine, făcându-se abstracție de efectul lecturii: istoria care se desfășoară, sursele din care se inspiră, felul cum devine timp și limbaj. În sfârșit, mai există și semnificația romanului, nu în funcție de cititorii lui și nici ca obiect de sine stătător, ci din perspectiva romanelor scrise înainte sau după el. A dezvolta oricare dintre aceste premise echivalează cu a opta pentru o formă sau alta de critică. Prima, individualistă și subiectivă, a predominat cândva: adepții ei o numesc clasică, iar detractorii ei, impresionistă. Cea de-a doua, modernă, se pretinde științifică, analizând opera în mod obiectiv, în funcție de regulile universale, deși, firește, tipul de reguli variază în funcție de orientarea criticului (psihanaliză, marxism, stilistică, structuralism, o combinație din toate). Cea de-a treia formă ține mai degrabă de istoria literară decât de critica propriu-zisă.

În realitate, criticii au folosit dintotdeauna toate cele trei perspective simultan. Diferența constă în faptul că fiecare epocă, persoană și tendință o accentuează cu precădere pe una dintre ele, în detrimentul celorlalte. În trecut, criticul judeca în raport cu propria-i sensibilitate, socotindu-se personificarea însăși a unui model valoric, și ca atare părerile lui aveau o aplicativitate universală.

Criticul contemporan știe însă că atât rațiunea, cât și cunoștințele lui sunt stimulate și orientate – fie și numai pentru a-și alege tema de studiu – de subiectivitatea lui, de incidența pe care o are asupra spiritului său această operă anume. Pe de altă parte, și unii, și alții s-au străduit întotdeauna să-și instaleze opera în tradiția proprie, semnalându-i importanța în raport cu trecutul și cu viitorul genului căruia îi aparține.

În acest eseu îmi propun să abordez cele trei modalități separat; de aceea cartea este structurată în trei părți. Prima parte tratează îndelunga mea complicitate cu Emma Bovary, și teamă mi-e că va fi vorba mai mult de mine decât de ea. În cea de-a doua, încerc să mă concentrez numai asupra cărții *Doamna Bovary* și rezum, cu o aparentă obiectivitate, zămisirea și ivirea ei pe lume: ce este și cum este acest roman. În fine, în cea de-a treia parte încerc să-i aflu locul, vorbind mai ales de alte romane, în măsura în care existența lor a fost înlesnită și îmbogățită de romanul lui Flaubert.

UNU

O pasiune neîmpărtășită

On simplifierait peut-être la critique si, avant d'énoncer un jugement, on déclarait ses goûts; car toute œuvre d'art enferme une chose particulière tenant à la personne de l'artiste et qui fait, indépendamment de l'exécution, que nous sommes séduits ou irrités. Aussi notre admiration n'est-elle complète que pour les ouvrages satisfaisant à la fois notre tempérament et notre esprit. L'oubli de cette distinction préalable est une grande cause d'injustice.¹

(Prefață la *Dernières chansons*
de Louis Bouilhet)

Întotdeauna am considerat adevărată remarca atribuită lui Oscar Wilde referitoare la un personaj al lui Balzac: „The death of Lucien de Rubempré is the great drama of my life.”² Câteva personaje literare mi-au marcat viața mai profund decât majoritatea ființelor în carne și oase pe care le-am cunoscut. Deși e adevărat că atunci când personajele fictive și ființele omenești sunt ambele *prezent*, contact direct, realitatea celor din urmă se impune

1. „Am simplifica poate critica dacă, înainte de a emite o judecată de valoare, ne-am dezvălui gusturile; căci fiecare operă de artă conține ceva anume ce ține de personalitatea artistului și care ne face ca, independent de creație, să fim încântați sau iritați. De aceea admirația noastră nu e deplină decât față de operele care ne satisfac deopotrivă temperamentul și spiritul. Consider că a da uitării această diferențiere prealabilă este sursa multor nedreptăți.” (N. tr.)

2. „Moartea lui Lucien de Rubempré este marea dramă a vieții mele.” (N. tr.)

în fața realității celor dintâi – nimic n-are atâta viață ca trupul ce se lasă văzut, pipăit –, totuși diferența dispare când ambele categorii devin trecut, amintire; ba mai mult, personajele dispun de un avantaj considerabil asupra ființelor (a căror evanescență în memorie este iremediabilă), căci personajul literar poate fi înviat la nesfârșit, prin efortul minim de a răsfoi paginile cărții și de a te opri la fragmentele cele mai importante. Din toată această sarabandă eterogenă și cosmopolită, vârtej de năluciri prietenoase reînnoit în funcție de epocă și de starea de spirit – acum i-aș menționa în treacăt doar pe d'Artagnan, David Copperfield, Jean Valjean, contele Pierre Bezuhov, Fabrizio del Dongo, teroriștii Cheng și Profesorul, Lena Grove și ocnașul cel înalt –, nici una nu a fost atât de persistentă ca Emma Bovary, cu nici una nu am stabilit și întreținut o relație mai categoric pasională. Această istorie a mea va contribui, poate, la ilustrarea, printr-un minim exemplu, a legăturilor atât de controversate și de enigmatice dintre literatură și viață.

Prima mea amintire despre *Doamna Bovary* este cinematografică. Era în 1952, într-o seară de vară dogoritoare, într-un cinematograful recent inaugurat în Piața Centrală fremătând de palmieri a orașului Piura: juca James Mason întruchipându-l pe Flaubert, Rodolphe Boulanger era reprezentat de deșiratul Louis Jourdan, iar Emma Bovary se întrupa în gesturile și mișcările nervoase ale lui Jennifer Jones. Cred că filmul nu m-a impresionat prea tare, fiindcă știu că nu m-a îmbiat să caut cartea, deși tocmai în perioada aceea începusem să devorez romane cu un nesaț canibalic.

A doua mea amintire este academică. La aniversarea centenarului cărții *Doamna Bovary*, Universitatea San Marcos din Lima a omagiat-o în Aula Magna. Criticul André Coyné formula îndoieli, într-un mod impasibil, cu privire la realismul flaubertian: argumentele sale erau acoperite

de strigătele „Trăiască Algeria liberă!“ și de vociferările cu care vreo sută de studenți de la San Marcos, înarmați cu pietre și bâte, înaintau prin aulă spre podiumul unde ambasadorul francez – ținta lor – îi aștepta livid. Omiagiul cuprindea și editarea, într-un fel de broșură academică ale cărei litere îți rămâneau pe degete, a cărții *Legenda Sfântului Iulian Ospitalierul*, tradusă în limba spaniolă de Manuel Beltroy. A fost prima carte de Flaubert pe care am citit-o.

În vara anului 1959 am ajuns la Paris cu puțini bani în buzunar, dar cu promisiunea unei burse. Îmi amintesc cu plăcere că unul dintre primele lucruri pe care le-am făcut a fost să-mi cumpăr, dintr-o librărie din Cartierul Latin, un exemplar din *Madame Bovary*, în ediția Classiques Garnier. Am început să citesc cartea chiar în seara aceea, în odăița minusculă a hotelului Wetter, situat în imediata apropiere a muzeului Cluny. Așa începe, de fapt, povestea mea. De la primele pagini, puterea de convingere a cărții a acționat instantaneu asupra mea, ca o vrajă căreia nu mă puteam sustrage. De mulți ani, nici un roman nu-mi captase atât de iute întreaga atenție, ștergând într-o asemenea măsură realitatea înconjurătoare și cufundându-mă într-atât în universul lui narativ. Pe măsură ce se risipea seara, cădea noaptea, mijeau zorile, trecerea magică, înlocuirea lumii reale cu lumea ficțională, devenea tot mai efectivă. Era dimineață – Emma și Léon tocmai se întâlniseră într-o lojă a Operei din Rouen –, când, amețit, am lăsat cartea din mână și am încercat să adorm. În timpul chinuitului somn matinal îmi apăreau în continuare, exact ca atunci când citeam, ferma familiei Rouault, străzile noroioase din Tostes, figura cumsecade și tâmpă a lui Charles, masiva pedanterie (stil Río de la Plata) a lui Homais și, dincolo de aceste persoane și locuri, aidoma unei imagini presimțite în mii de vise din

copilărie, ghicită din primele lecturi adolescente, chipul Emmei Bovary. Când m-am trezit, ca să reiau lectura, am avut, cu certitudine, două revelații: știam, de-acum, ce fel de scriitor mi-ar fi plăcut să fiu și mai știam că din acel moment aveam să fiu îndrăgostit până la moarte de Emma Bovary. Pe viitor, ea urma să-mi fie ceea ce a fost în prima perioadă pentru Léon Dupuis: „l’amoureuse de tous les romans, l’héroïne de tous les drames, le vague *elle* de tous les volumes de vers”¹.

De atunci am recitit romanul, în întregime, de cel puțin șase ori, iar unele capitole și episoade răzlețe, de nenumărate ori. Și niciodată n-am fost dezamăgit, spre deosebire de ceea ce mi s-a întâmplat cu alte cărți îndrăgite. Ba chiar dimpotrivă, recitind pasajele cele mai importante – comițiile agricole, plimbarea cu birja, moartea Emmei –, am avut în permanență senzația că descopăr iar și iar aspecte secrete, detalii inedite, și emoția mi-a fost – chiar dacă în grade diferite, în funcție de împrejurările sau locurile în care citeam – identică.

O carte devine parte componentă a vieții unei persoane dintr-o mulțime de motive ce țin, deopotrivă, de carte și de persoana respectivă. În cazul meu, aș vrea să descopăr câteva dintre aceste motive: din ce pricină *Doamna Bovary* a răscolit straturi atât de adânci din ființa mea? Ce anume mi-a oferit atât de prețios această carte, încât altele n-au putut-o egala?

Primul motiv este, cu siguranță, tendința aceea a firii mele care m-a făcut să prefer încă de mic operele con-

1. „Îndrăgostita din toate romanele, eroina tuturor dramelor, acel vag *ea* din toate volumele de versuri.” Citatele sunt preluate, de-a lungul cărții, din romanul *Doamna Bovary*, apărut la Editura pentru Literatură Universală, 1968, în traducerea lui Demostene Botez, precum și din cartea *Doamna Bovary* publicată de Editura Polirom, 2000, traducere de D.T. Sarafoff, ediție îngrijită și prefațată de Ioan Pânzaru. (N. tr.)

Cuprins

<i>Prolog</i>	5
<i>Introducere</i>	11

UNU

O pasiune neîmpărtășită	15
-------------------------------	----

DOI

Omul condei	63
Elementul adăugat	144
I. Alianțe și substituții	144
Lucrurile umanizate	146
Oamenii reificați	152
Bani și dragoste	156
Doamna Bovary, bărbat	161
O lume binară	167
II. Cele patru timpuri în <i>Doamna Bovary</i>	191
Un timp singular sau specific	193
Timpul circular sau repetiția	195
Timpul imobil sau eternitatea plastică	201
Timpul imaginar	204
III. Transformările naratorului	209
Un narator-personaj plural: misteriosul <i>nous</i>	209
Naratorul omniscient	212
Naratori-personaje singulare	222

Cuvintele în cursive: nivelul retoric	226
Imaginile obstructive.....	231
Stilul indirect liber	234

TREI

Primul roman modern	241
I. Nașterea antieroului	241
II. Romanul este formă	246
III. Monologul interior	255
IV. Tehnicile obiectivității: romanul behaviorist	256
V. Bertolt Brecht și Flaubert sau paradoxul	259
VI. Literatura ca participare negativă la viață	264